

ТОМИСЛАВ А. ЛУНИЋ*

Факултет безбедности

Београд

ВЛАДИЦА С. ТОДОРОВИЋ

Факултет политичких наука

Београд

УДК 316.334.3:316.48

Прегледни рад

Примљен: 16.04.2018

Одобен: 23.05.2018

Страна: 97-109

ВЕРСКА, ПОЛИТИЧКА И ИСТОРИЈСКА ДИМЕНЗИЈА АРАПСКО-ИЗРАЕЛСКОГ СУКОБА

Сажетак: Арапско-израелски сукоб је феномен вишедимензионалног карактера, лоциран на простору данашњег Израела. Посебно је интензиван у XX веку, иако зачеци конфликта датирају још од почетка нове ере. Нови миленијум се битно не разликује од прошлих времена. Конфликт смо анализирали кроз призму верске, политичке и историјске димензије које се међусобно прожимају. Због сложености и дугог трајања важно је да проблем буде постављен у шири контекст. Неизоставан фактор је и међународна заједница за чију наклоност се боре обе сукобљене стране. У другом делу рада осврнули смо се на природу сукоба у данашње време, као и проценама за време које долази. На крају износимо своје мишљење о наведеној теми, које је проже-то како личним ставовима, тако и добијеним резултатима истраживања.

Кључне речи: Арапско-израелски сукоб, религија, сукоб цивилизација, Блиски исток

Увод

Корене арапско-израелског сукоба или како се у пракси често каже „палестинског питања“ можемо да пронађемо дубоко у историји Блиског истока. Сукоб укључује борбу државе Израел и њему суседних земаља (Либан, Јордан, Сирија, Египат), као и Палестине са којом је у крвавом обрачуну више од читавог века. У питању је сложен феномен који се може посматрати кроз верску, политичку и историјску димензију.

Обе стране, и јеврејска и муслиманска претендују на „свету земљу“ и ниједна страна ни по коју цену није спремна да је уступи оној другој. Јерусалим представља кључну тачку око које се воде највеће борбе. На том месту Јевреји желе да обнове Соломонов храм и у том смислу да обнове пуноћу вере (принос жртве могућ је само у том храму), док муслимани не пристају да предају своје две светиње изграђене управо на месту где је био Соломонов храм (Ал акса и

---

* tomislav.lunic@gmail.com

Купола на стени). Уместо да верски покрети формиран на обе стране допринесу политичкој и култоролошкој прогресији, десило се супротно. Исти су били обојени или фундаментализмом или агресивним национализмом са строгим патријархалним ауторитетом и моралношћу.

Деловање политичких покрета додатно је компликовало изналажење решења. Са једне стране појавили су се политички и религијски ционизам, док се са друге стране посебна пажња мора посветити активностима јерусалимског муфтије Хази Амин ал-Хусеини-а, чији се политички програм темељи на ставу да јеврејска политичка власт на било ком делу Дар ал-ислама представља светогрђе. Тесно је сарађивао са Немцима све до слома нацистичке Немачке. У политичком смислу важно је указати и на деловање организација Ал Фатах и ПЛО.

Читав двадесети век био је обојен бројним ратовима и сукобима, а крај 2017. и признање Јерусалима као главног града Израела од стране Доналда Трампа (Donald Trump) поново је Израел ставио у први план светских збивања, уз велику опасност од ескалације сукоба глобалних размера.

Верске разлике Арапа и Јевреја

Апсолутне вредности које се осликавају кроз призму црно-беле дихотомије чине основу религијског контекста. Бог је апсолутно добро, а супротност Богу је ђаво и то је апсолутно зло. Тај аспект је суштина поимања ствари које се везују за религију. Основни постулати јеврејства и ислама произилазе из натприродних објава. Њихов извор је духовни, њихова је вредност апсолутна, а релевантност је постојана и независна од тренутних околности кој су пролазне. Егзистирале су и пре настанка актуелних политичких прилика, а постојаће и после њих. Она се не дорађују, не подлежу критици, не могу се мењати. Да бисмо проникли у природу сукоба Јевреја и Арапа, треба да извршимо анализу сваке стране понаособ.

По Библији јеврејски народ је изабрани народ коме је дата објава са најважнијим делом- знањем о Створитељу. Позив Абрахаму на објаву представља почетак. Његов син Исак је имао близанце Есава и Јакова. Јаков је касније добио друго име Израил. Отуда „синови Израилови“ тј. Израелци. Према библијском схватању, ако је Бог одвојен од створења, недодирљив, свет, узвишен и ако пребива у другој онтолошкој сфери од оне у којој постоји све што је створио, онда то створење нема другог начина за стицање знања о Богу, осим ако сам Бог то не објави. У том смислу и рационално и нерационално размишљање, рационалне и ирационалне методе истраживања унапред би биле осуђене на неуспех. Свака друга религија која је претпоставку о натприродном стакла на неки други начин који искључује објаву Абрахаму и његовом потомству, односно јеврејском народу, са библијске тачке гледишта представља кривоверје (Псалми 147:19-20, Реч своју објави Бог Јакову, одлуке своје и законе Израелу. Не учини тако ниједном народу: ниједном наредбе своје не објави!). Та објава и такав приступ религији Јевреје је скупо коштала. Јеврејима је највише дато и

зато они треба највише да допринесу општем добру. Снага њихове вере темељи се на три стуба: јака породица, здрава храна и јака црква. Они знају за разлику између добра и зла, исправног и неисправног. У њиховим причама нема црно-белих јунака, као што нема ни црно-белих народа. У библијском тексту је у нијансама црно-белог описан само Бог. Он је творац света. Једини прави Бог, увек истинит, увек праведан и увек у праву, док су сва друга божанства лажна, а њихово поштовање је идолатрија. У тој радикалној метафизичкој дихотомији ђаво је увек opak и зао. Он је та друга крајност. Али чим се са сфере метафизичког пређе на сферу материјалног, може да дође до забуне. Главна онтолошка, теолошка и аксиолошка дихотомија јеврејске библијске мисли су правда и неправда, односно добро и зло, а не јеврејство и нејеврејство. То је основ исправне перцепције божанске мисли и промисли.

Ислам је религија свих Муслимана. Представља монотеистичку религију, а њен настанак се везује за пророка Мухамеда (VII век). Муслимани верују да је Бог (арап. Алах) преко мелека Џибрила (Габријела) послао поруку пророку Мухамеду, који је затим проследио читавом човечанству. Света књига ислама је Куран (Кур'ан), а њихов верски закон је Шеријат. Шест темељних веровања Муслимана чине: веровање у Бога, веровање у мелеке, веровање у Божије књиге, веровање у Божије посланике, веровање у Судњи дан и веровање у судбину. Према муслиманској вери, Мухамед је последњи пророк чије је послање уследило након јеврејских и хришћанских пророка. Они сматрају да је Мухамед носитељ коначне објаве људима. Дакле, Мухамед је последња карика у ланцу исте објаве и богоштовља које је започело са Ибрахимом (Хавел, 2013:291). Ту видимо везу између Арапа и Јевреја тј. исти корен који повезује све монотеистичке религије. Већина куранских ајета су, што је важно запазити, ипак полемични, критични, па чак и непријатељски настројени према религијама претходницама ислама. Према исламском учењу једина права вера је ислам, а Јевреји и хришћани који су некада примили Божју објаву, одбацили су тевхид (tevhid)¹, а прихватили ширк (širk). Ширк означава супротност тевхиду, идолатрија. Посебно се односи на хришћане због њиховог веровања у Свето Тројство (отац, син и свети дух) и признавања Исуса за Месију (Бога). Главна куранска замерка Јеврејима односи се на њихову наводну неверност Богу и непоштовање његових забрана, објава и заповеди. Можемо да кажемо да је такав закључак извучен из јеврејске самокритике објављене преко старозаветних пророка ипак неисправан, зато што након исте следи обећање о обнови и опраштању од стране Бога. Ипак, у Кур'ану су ти прекори одраз коначне Алахове пресуде и вечног одбацивања. Неки ајети чак и позивају на насиље према јеврејској популацији.

Једна од кључних тачака мимоилажења ставова Арапа и Јевреја јесте статус града Јерусалима. Јерусалим је древна престоница три религије: јудаизма, ислама и хришћанства. С тим да је Јерусалим подељен на: јеврејски, муслимански, хришћански и јерменски део. Хришћани осим религијских разлога, односно ходочашћа, данас немају друге интересе за овај град али за јеврејски и

¹ Тевхид- стриктни монотеизам.

муслимански свет то је град од не само религијског већ и политичког значаја. Израел као и Палестина желе Јерусалим за свој главни град, што ове две заједнице води у сукоб, али и велике силе које подржавају локалне актере (као нпр. САД Израел) као и регионалне силе, које по религијској основи имају интересе у овом региону као нпр.Турска, Саудијска арабија, Египат али и бројне друге муслиманске државе које подржавају Палестину.О значају Јерусалима за Јевреје довољно говоре речи представника Израела у Савету безбедности, Дениа Данона: „Народи широм света морају да схвате да неће бити мира без Јерусалима као главног града Израела.” (НИН, 04.01 2018, 44 стр, Ивана Јанковић). Навешћемо разлоге због којих је Јерусалим значајан за две заједнице. За Јевреје јер је Соломон ту изградио први од два велика храма Јахвеу, који ће бити толико значајни у животу Израела наредних хиљаду година (Енциклопедија живих религија, 2004: 326). Соломон је изградио и зид око храма.О значају Јерусалима за Јевреје говори Сајмон Сибег Монтефјоре (Simon Sebag Montefiore): „Молили су се окренути према Јерусалиму, сваке године на Песач изражавајући једни другима жељу догодине у Јерусалиму” (Монтефјоре, 2013: 476). Јевреји, који су вековима расељени по целом свету желели су повратак у свету земљу а Јерусалим као свој главни град. Богати Јевреји покушали су путем новца да постепено преузму контролу над Јерусалимом као и религијским светињама и пре формирања државе Израел. Наиме, француски барон Едмонд Ротшилд је покушао да купи зид у Јерусалиму. Године 1887, постигао је договор с Муфтијом ел Хусеинијем, али тај споразум је пропао. Када је Ротшилд још једном покушао 1897., Хусеини, шеик ел Харама осујетио је продају (Монтефјоре, 2013: 477). Али, за муслимане Јерусалим нема цену, ни за какве паре се не би одрекли Јерусалима.

Јерусалим је треће свето место ислама, поред џамије у Меки и Мухамедовог гроба у Медини (ова два света места се налазе у Саудијској Арабији). Одатле се Мухамед уздигао на небо на свом крилатом коњу Бураку. На том месту је подигнута Џамија Ал Акса коју сада политички контролишу Израелци. Миролуб Јевтић пише: „Одустати од повратка Јеруслаима под муслимански суверинитет значи бити осуђен на паклене муке. Никакав Космет или Босна не могу заменити Јерусалим. Можете муслиманима дати и Њујорк, они ће опет, а то је са тачке гледишта ислама сасвим легитимно, бити незадовољни.” (Политика-интернет издање, 18.11.2011., Миролуб Јевтић).

У току периода који претходи хиџри пада и драматична исра, тј. оно ноћно путовање када је,кажу, Посланик био у једном тренутку пребачен из Меке у Јерузалим, што је претходило његову пењању (мираџ) до седмог неба. Пошто је том приликом Јерузалим, који је већ био свето мјесто за јевреје и хришћане, послужио као земаљска станица на овом знаменитом путовању, постао је и остао трећи по светости град, послје Меке и Медине, у муслиманском свијету... Да је сјећање на ово ноћно путовање (ел-Исра) још животворна и покретна снага у исламу, свједочи низ озбиљних немира који су се догодили у августу 1929. год. У Палестини, чији је центар био јеврејски Зид плача у Јерузалиму, који муслимани сматрају одмаралиштем Бурака, крилатог коња са лицем жене

и пауновим репом, на коме је Мухамед путовао у правцу неба. Данашњи Палестинци називају Зид плача „ел-Бурак” (Хити, 1973:93).

Муслимани су 691.н.е изградили Куполу на стени изнад места с кога се Мухамед узнео на небо (Енциклопедија живих религија, 2004:326). Купола на стени која представља једно од најзначајнијих места за муслимански свет изграђена на месту где се некада налазио Соломонов храм. Тај податак представља проблем, јер ако би Израелци на том месту обновили Соломонов храм то би изазвало огроман револт Палестинаца али и муслиманског света. Семјуел Хантингтон (Samuel Huntington) о проблему Јерусалима каже: „Нити изгледа вероватно да ће се лако решити отворено територијално питање између албанских муслимана и православних Срба у погледу Косова или између Јевреја и Арапа у погледу Јерусалима, пошто и једно и друго место имају дубоко историјско, културно и емотивно значење за те народе” (Хантингтон 2000:144). Навешћемо још једну важну чињеницу која објашњава природу сукоба око Јерусалима. Према исламској правној теорији читав свет се дели на свет ратадар ал-харб и свет ислама-дар ал-ислам. Ова два света се у принципу налазила у стању вечног непријатељства које се може само привремено прекинути, али тај интервал не сме у принципу бити дужи од десет година (Јевтић, 2002:279). Значи нема трајног мира нити мирољубиве коегзистенције између света ислама и немуслиманских земаља (Јевтић, 2002:279).

Историјски контекст арапско-израелског сукоба

Историјска дешавања била су од пресудног значаја за формирање и обликовање исламске вере и јудаизма. Осим догађаја из прошлости, свети списи су важан показатељ и чинилац у анализи наведеног проблема. Колико је важан историјски контекст показује и чињеница да се у јеврејству и исламу верско тумачење актуелних збивања не ослања нужно на теолошку доктрину. Штавише, у светим списима теолошке доктрине често уопште и нема, већ се оно ослања на историјско сећање и на тумачење светих списа кроз призму историје.

Од примарних извора значајна су дела Јосипа Флавија за период историје јеврејског народа до краја раздобља Другог храма. Примарни извор за изучавање јеврејства, ционизма и Израела су и Стари завет (јеврејска Библија), Талмуд, рабински списи, дела Филона Александијског итд. Римска, византијска, арапска, британска и турска власт над јеврејским народом се могу обрадити пре свега из секундарних извора. Из секундарних извора су обрађени и муслиманско-израелски односи до последњих деценија османлијске власти над Палестином. Време настанка ционистичког покрета је обрађено како у низу студија, тако и у аутобиографијама представника ционистичког покрета. Затим дела утицајних рабина: Cvi Jehuda Kook, Abraham Joshua Heschel, Meir Kahane i Shubert Spero. Рабин Меир Кахана, који је одиграо можда кључну улогу за јеврејску ствар у другој половини 20-ог века, посебно је занимљив. Његови екстремни ставови и наступи наизменично су плашили и љутили Арапе. При-

марни извори ислама групишу се у три опуса: биографије муслиманског пророка Мухамеда, хадиси Кур'ан. Хадисе су кратке приповетке у којима су препричане Мухамедове речи и дела, или дела његових најближих сарадника. Има их на десетине хиљада, прикупљене су у различитим збиркама, а муслимански сунити њих шест сматрају канонским. У хадисима се преносила традиција сунет, која је од најранијих исламских времена имала важност као нормативно начело у животу муслимана. Куран је збирка од 114 поглавља (сура), која садрже различити број реченица (ајета). Исти представља збирку поучних, често полемичних тврдњи, порука, описа, те делове опсежнијих прича. Најважнији извор је Живот Алахова посланика аутора Muhameda ibn Ishaka ibn Jasaraga ibn Khijaga², која је написана непуни век након Мухамедове смрти.

Од последње велике сеобе Јевреја (70-136. године н.е), расељени Јевреји живе по дијаспори са недосањаним сном да се врате у Обећану земљу. Тамо судоживели маргиналан положај, језик³ се користио само у црквене сврхе, док је већина Јевреја говорила језиком који се прича на одређеном простору. Капиталистички развој који је запљуснуо читав свет погодовао је оживљавању јеврејске националне свести. Том процесу је допринео антисемитизам који је задесио царску Русију крајем прошлог века, као и националистички покрети Европе који су развијали нетрпељивост према изабраном народу (Нацистичка Немачка, Фашистичка Италија итд.). Рађа се жеља и многобројни предлози за стварањем сопствене отаџбине. Осим простора обећане земље, најчешћи су предлози били да се држава створи у Источној Африци или Јужној Америци. Поборници идеје о држави на простору Палестине су били најбројнији и са тим се сложио и Светски ционистички конгрес 1897. (конгрес је одржан у Базелу). За остварење те идеје непоходно је било решити два горућа проблема: Како изменити етнички састав земље, ако је још од 636. та област претежно насељена Арапима? Како тај простор одвојити од Османског царства, пошто је Палестина била њен део? Тадашњи султан халифа Абдул Хамид је одбио предлог Херцла да им исплати цену за добијање земље у посед. Херцл није одустао. Јевреји су били значајно дискриминисани. Сукоб који је у основи верски, попримио је и национално обележје. Суочени са разноврсним недаћама, Јевреји су куповали земљу и стварали јеврејске пољопривредне колоније. Од Балфурове декларације (1917) настала је идеја о стварању јеврејског „националног дома“ у Палестини, где би Јевреји на тој територији слободно живели са Арапима. Ова је декларација изазвала снажан утисак у светској а нарочито у јеврејској јавности, па су јој се придружиле и друге владе, међу првима била је влада тадашње Србије (Дубнов, 2006:259). У каснијем периоду, већ од 1922. ствари су се промениле. На чело исламске верске заједнице долази муфтија Хаци Амин ал Хусеини (Muhamed Amin al-Huseini), који је постао реис ул улема.⁴ Он је постао и предводник Врховног муслиманског савета Палестине.

---

² За Ibn Ishak-ovu биографију користи се скраћеница Sira. Sira је најважнији примарни извор о Мухамедовом животу и практично једини извор о Мухамедовом животу унутар исламске традиције.

³ Хебрејски или јеврејски језик - иврит

⁴ Врховни поглавар исламске верске заједнице.

Ипак, Велика Британија је одиграла кључну улогу у борби Израелаца с половине 20-ог века. 1921. британска влада је поделила подручје Палестине на Трансјорданију (источно од реке Јордан) и Палестину (протезала се западно од реке Јордан до Средоземног мора). Та подела је касније представљала основу судара интереса арапског националног покрета и циониста. Наведени простор је у периоду од 1921-1922. масовно насељаван од стране Израелаца. Према расположивим подацима, у Палестину се током 1921. доселило око 10.000 Јевреја, који су купили око 9.000 хектара земље. Убрзо је палестински покрет увидео ционистичку „опасност,“ тако да је избио први оружани сукоб који је представљао почетак крвавог циклуса палестинско-јеврејског обрачуна у Палестини. Палестински Арапи су основали своју прву политичку организацију тзв. Делегацију палестинских Арапа. Муфтија Хаџи Амин ал-Хусеини одиграо је најзначајнију улогу у току процеса окупљања Палестинаца против јеврејске заједнице. Тада отпор арапског становништва у Палестини добија све више верски карактер. Са друге стране, ционистички покрет је под вођством Владимира Жаботинског (Vladimir Jabotinsky) основала организацију за самоодбрану Хагана-у и почела са сталним притисцима на Велику Британију да би издејствовао да начела Балфурове декларације постану саставни део британског мандатног система у Палестини. Балфурова декларација је документ (писмена порука британског министра иностраних послова Артура Балфура од 2. новембра 1917.) којим је британска влада по први пут експлицитно прихватила ционистички програм о стварању „јеврејског огњишта у Палестини,“ и обећала да ће уложити све напоре у реализацији тог циља. Зе'ев Жаботински⁵ је посетио Палестину 1909. када се залагао за обнову хеврејског језика, а циљ му је био да Јевреје из дијаспоре припреми за долазак у Палестину.

Уследили су крвави обрачуни. Највише их је било у Јерусалиму, Хеброну, Хаифи. Број јеврејских досељеника константно се повећавао након терора који је Хитлер спроводио од 1933-1936. Тада је дошло око 136.000 људи, највише из Пољске и Немачке (Јевтић, 1989:90). Муслимани су протествовали. Изудин ал Касим се истакао по ставу да је Палестини потребна побуна у име ислама. Потенцирао је свој панисламистички став и религиозну искључивост.⁶ Сматрао је да муслимани треба да буду господари Јеврејима и хришћанима, никако обрнуто. Проницљиви и мудри Ал-Хусеини, свестан снаге Британаца, одбио је да га подржи. Британци су са 20.000 војника угушили побуну. Овај догађај је био иницијална каписла за даље проблеме. Ал-Хусеини се приклонио нацистичкој Немачкој, а Јевреји су радили на свом плану супремације Јевреја. Уследило је успостављање државе Израел (1948). До 80-тих година 20-ог века, две сукобљене стране одмеравале су снаге у 5 наврата: Рат за независност (1948); Синајски рат (1956); Шестодневни рат (1967); Јом Кипурски рат (1973) и Рат у Либану (1982).

⁵ Владимир Јевгењевич Жаботински рођен је 18. октобра 1880. године у Одеси (Украјина). Умро је у Њу Јорку 1940. године. Организовао је Хагану са циљем да се супроставе антисемитима.

⁶Панисламизам је исламски религијски, идеолошки и политички покрет који има за циљ уједињење муслимана у заједничку исламску државу- Халифат; основа панисламистичке идеологије је ислам.

Пред крај 20-ог века дошло је до потписивања бројних споразума и одржавања важних конференција (Кемпдејвидски споразум, конференција у Мадриду, Осло 1, Осло 2). Јављају се протести (Прва интифада) и нови ратови (Заливски рат). Коначно, период до данашњих дана се битно не разликује од претходног периода (Друга интифада, сукоби у појасу Газе итд.). Сукобљавања су имала тенденцију раста и опадања, али без реалних изгледа да се коначно превазиђу.

Арапско-израелски односи су се константно мењали. Ако бисмо једним резом морали да класификујемо однос њихових снага, година пресека би била 1948. и проглашење независности државе Израел. Од тог момента Израел избија у први план, а међународна заједница је на неки начин њен „савезник.“ Са друге стране, до тог момента и Израел је био у другачијој позицији: борио се за независност прибегавајући и терористичким испадима, вршио је притисак на међународну заједницу како би „истиснуо“ Палестинце са простора свете земље. Дакле, званичан повратак Израела након векова чекања јесте окосница и тачка од које се све мења.

Политичка димензија сукоба

Политички контекст је склон променама. Свака мисао, политички концепт или поставка подложна је прилагођавању, уступцима, преговарању, демократском бирању, прагматичном модификовању. Неке политичке поставке као нпр. демократија у западном свету, могу се на неки начин сматрати апсолутном вредношћу, али оне то нису због своје есенцијалне апсолутности, већ због непостојања адекватне алтернативе, или због лошег искуства са истима.

У блискоисточном политичком контексту управо је поступање које се темељи на начелима, а не на неком програму, често квалитетан показатељ постојања религијских мотива. То не значи нужно да је религијски мотив преовлађујући, али се наведена појава може објаснити корелацијом религијских и политиколошких истраживања. Дакле, проблем треба посматрати кроз призму мотивисаности религијским начелима у политичком и друштвеном деловању.⁷

Ционизам је политички покрет Јевреја који се заснива на тези да Јевреји треба да се врате у земљу Израел. Са историјског становишта јавио се као реакција на антисемитизам (XIX век). Израел Елдад (Israel Eldad) је дефинисао два извора ционизма, где је један позитиван, док је други негативан. Позитиван извор је непрестана тежња јеврејског народа да постигне откупљење, које се односи на период још од уништења Храма и почетка изгнанства. Елдад објашњава да међу Јеврејима постоји древно очекивани Месија који ће народ вратити у његову земљу, обновити Храм, праведност и успоставити мир. Управо због те наде, Јевреји своје бивствовање у другим земљама увек називају

---

⁷ Мирољуб Јевтић, професор ФПН, један је од оснивача научне дисциплине политикологија религије. Указује на уску повезаност политике и религије. Наводи да су у данашње време скоро све политичке прилике прожете верским "печатом."

егзилу (изгнанством). Други, негативни извор настанка ционизма, Елдад види у антисемитизму. Упркос својој лојалности према властима насељених територија, нејеврејске нације су према њима показале неповерење и непријатељство. Уз све напоре да се прилагоде, сваки Јеврејин је убрзо схватио да је једино право решење пресељење у јеврејску државу. На тим основама је Теодор Херцл (Theodor Herzl) утемељио политички ционизам. Осим Херцла, родоначелници ционизма су и Леон Пинскер (Leon Pinsker) и Мозес Хес (Moses Hesse).

Хес се сматра првим теоретичарем политичког ционизма (1812-1875). Био је активан члан немачке социјалдемократске странке. 1862. објавио је књигу: „Рим и Јерусалим“, у којој је формулисао ставове политичког ционизма. Први корак у успостављању јеврејске државе базирао би се у успостављању јеврејских колонија у земљи јеврејских предака, односно у Палестини. По њему Јевреји треба да живе на сопственом тлу. Хесове идеје су биле у великој мери под утицајем процеса формирања нација и пораста национализма који су чинили реалну стварност Западне Европе 19-ог века. Пошто је паралелно са тим процесима дошло до консолидације европске колонијалне експанзије према Азији и Африци, Хес је увидео шансу и за свој народ (Векарић, 1983:174).

Политички ционизам је великим делом одраз европских трендова и идеологија, међу којима је вероватно најважније просветитељство. Почине се стварати потпуно нови јеврејски self-image. Јевреји почињу да гледају на себе попут свих других народа. Сматрају да је дошло време да оставе религијска празноверја и да се окрену рационализму. Био је то радикалан заокрет у односу на рабинско гледање на јеврејство и отварање процеса секуларизације.

Религијски ционизам се односи на особе које су ционисти, а притом су и религиозни. Највећи део популације могао би се сврстати у ову групу, будући да се придржавају већине закона јеврејства, барем повремено одлазе у синагогу и славе најважније верске празнике. Њихови погледи на друштво, породицу, питања морала, етике, делимично су одређени и њиховим јеврејством. Једном речју, под религијским ционизмом се подразумева ционизам који се темељи на јеврејском повратку у Ерец Израел, обнови јеврејског политичког суверенитета, постојању државе Израела, те испуњењу верских и библијских обећања и пророштва. Најзначајнији представници су: рабин Јехуда Алкалај (Jehuda Alkalaj) и рабин Зви Хирс Калисхер (Zvi Hirsch Kalischer).

Рабин Јехуда Алкалај је сматрао да ће геула да дође поступно и да је повратак Јевреја у Израел први корак ка том циљу. Геулаозначава избављење. Делио је мишљење са већином рабина да је коначно избављење ствар Божанске интервенције, али је политички активизам нужен да би се процес покренуо.

Сличне идеје заступао је и рабин Калисхер. У делу Потрага за Ционом, подстиче Јевреје на бављење пољопривредом и повратак у Ерец Израел. Практично набраја из којих корака би се састојала успостава успешних заједница: откуп земље, усељавање из Русије, Пољске и Немачке уз финансијску потпору заједница изван Израела док народ не постане економски независан, оснивање и обука одбрамбених стража и подизање пољопривредних стража (Хавел, 2013:394).

Он закључује да резултат тих јеврејских настојања треба да буде долазак Месије. Већина источноевропских рабина његове идеје је одбацивала сматравши да су непрактичне. Наводе да су Јевреји неискусни у пољопривреди, док је рабин указивао на Нехемијине успехе, који је пола народа упослио градњом, док је друга половина чувала стражу. Иако је Калисхер наилазио на противљења, он је од европских Јевреја прикупљао средства за финансирање јишува⁸ и учествовао у прављењу стратегија за лобирање европских владара. Противио се идеји да се од немачког канцелара Бизмарка затражи да замоли турског султана да омогући што лакше услове за Јевреје приликом куповине земље у Палестини. Чак се наводи и податак да је у једном писму од Ротшилда тражио да султану купи неку другу земљу у замену за Палестину. И Калисхер и Алкалај су позивали Јевреје да се врате у Ерец Израел, јер је Јеврејин који живи у Ерец Израелу онај који има Бога, док је онај који живи изван Ерец Израела онај који Га нема.

Човек који је спојио различите струје ционизма и направио од њих јединствени политички покрет био је Теодор Херцл, мађарски Јеврејин, публициста и новинар. У својој првој књизи⁹, Херцл наглашава да је „јеврејско питање присутно свуда где Јевреји живе у довољном броју. Ми смо један народ - наши преци су нас објединили. Невоља нас је ујединила и тако уједињени изненада откривамо нашу снагу. Да, довољно смо снажни да формирамо државу, и то заиста узорну државу. Располажемо свим људским и материјалним изворима преко потребним за остварење тог циља.“. Херцл је разматрао могућност преласка Јевреја у Аргентину или Палестину, које су предлагане као могуће локације за јеврејску домовину. Аргентина је добро решење због слабе насељености, благе климе, широког простора који заузима и велике плодности. Са друге стране, Палестина је историјски дом Јевреја. Само име Палестине привући ће јеврејски народ чудесно моћном силом. Херцл закључује: „Ако нам Његово Величанство Султан да Палестину, ми ћемо заузврат да средимо целокупне турске финансије. Формираћемо део европског бедема ка Азији, истурени положај цивилизације супротстављене варварству. Као неутрална држава требали бисмо остати у контакту са целом Европом, која би нам гарантовала сигурност и егзистенцију.“. Касније је организовао Први ционистички конгрес у Базелу у августу 1897. На конгресу је прихваћено да ционизам тежи успостављању јавног и законски сигурног дома за јеврејски народ у Палестини. Кључ Херцловог утицаја је у великој организационој способности и његовом веровању како се велике силе могу искористити да помогну насељавање Јевреја на простору Палестине. У ционистички покрет је унео занос и поуздање које европски Јевреји нису до тада имали.

Велики вођа ционистичког покрета био је и Хаим Вајцман (Haim Vajcman), руски Јеврејин, један од архитеката Балфурове декларације. Сматрао је да се државе морају градити полако, поступно, системски и стрпљиво. У својим дневницима је написао: „Стварање јеврејске заједнице у Палестини наш је коначни идеал, а пут до његовог остварења чине многобројне прелазне фазе.

---

⁸ Јишув-јеврејско насеље у Ерец Израелу

⁹ Јеврејска држава: покушај модерног решења јеврејског питања

Једна од тих прелазних фаза јесте да ће ослобођена Палестина бити под тако моћном и праведном силом каква је Велика Британија. Под окриљем те силе Јевреји су се развијали и покренули административни апарат који је омогућио спровођење ционистичког програма.“ Вајцман је био вешт дипломата и, по наводима неких његових савременика, био је у стању да све важне личности тога времена увери у честитост и исправност свог става.

Са друге стране, Хаџи Амин ал-Хусеиније био први и најзначајнији актер арапско-јеврејског сукоба чији се политички програм темељи на ставу да јеврејска политичка власт на било ком делу Дар ал-ислама представља светогрђе, односно политичко-верску аномалију неприхватљиву за муслимане. Он је одиграо кључну улогу у покретању бескомпромисне, насилне и радикалне борбе Арапа против Јевреја и био покретачка снага Арапа. Ал-Хусеини ће као и већина палестинских Арапа подржавати нацисте, а противити се Британцима. У новообјављеним документима ЦИА-е наводи се да је постојала тесна сарадња јерусалимског муфтије и немачких нациста. Постоји податак да су се Хитлер и муфтија једном састали и закључили да им је циљ сличан, посебно што се тиче уништавања Јевреја. Тесно је са њима сарађивао све до слома нацистичке Немачке. Муфтија је сарађивао и са Химлером. Плод њихове сарадње биће успостављање СС дивизија коју су чинили босанскохерцеговачки муслимани (на простору НДХ). Муфтија је у том периоду допутовао у Сарајево где је позивао муслимане да се прикључе новооснованој дивизији. Тада је подсетио муслимане да је Немачка једина велика сила која никада није напала ни једну исламску земљу. Он чак и претерује у својим антисемитским испадима. Наводи да су Јевреји у римско време у Сирију и Палестину донели кугу, да су били „огњиште заразе.“ У политичком смислу изузетно су важни Ал Фатах и ПЛО, али је неопходно да буду посматрани и у контексту терористичког деловања, барем из угла Јевреја.

Док пишемо овај текст, председник Сједињених америчких држава, Доналд Трамп 6. 12. 2017. признао је Јерусалим као главни град Израела и најавио премештање амбасаде САД из Тел Авива у Јерусалим, што је изазвало огромно незадовољство широм муслиманског света. Професор политикологије религије Мирољуб Јевтић сматра да је Јерусалим могуће место почетка трећег светског рата, место могућег сукоба цивилизација, јер припадника муслиманске вере има преко милијарду, са даљим трендом раста. Муслимани не признају ни Израел али ни окупацију Јерусалима. Са друге стране војно најјача држава САД политички и војно подржавају Израел. Иако је Израел војно веома јака држава, а врло је могуће да поседује и нуклеарно оружје, ипак, без САД не би могла да егзистира у бројном муслиманском окружењу.

Закључак

Историјски гледано, није лако на прсте једне руке набројати конфликте у којима нисмо у стању да дефинишемо која од сукобљених страна је у праву. Нпр. у борби између колонизатора и империјалиста и њихових жртава једнос-

тавно је увидети која страна је “позитивац.” Арапско-израелски сукоб је потпуно другачији (посебно израелско-палестински сукоб). Оба народа воле исту земљу. Имају исту светињу. И палестински Арапи и израелски Јевреји имају подједнако дубоке, а опет различите емотивне и историјске корене на истом простору. Рационални теолози, политиколози, историчари наводе да је једино решење у компромису. Дакле, не треба инсистирати на исправности једне стране, већ се треба издићи изнад ситуације и пронаћи решење које неће „осакатити” ни једну од завађених страна. Нико не иде у прилог тлачење палестинских мушкараца, жена и деце, њихово прогањање, понижавање. Такође, са друге стране, исто важи и за непромишљене терористичке нападе на цивиле, мушкарце, жене и децу, којима су изложени Израелци. Метафорички гледано, решење би могао да буде „развод.” Дакле, нико не треба да се сели, већ треба живети раздвојено и у миру (подела тог простора на две државе). Одлично решење би било: признање за признање, добросуседство за добросуседство, безбедност за безбедност, поштовање за поштовање. Палестинци морају да смогну снаге да прихвате да је Израел домовина израелских Јевреја, док са друге стране, Израелци треба да признају и уваже тезу да је Палестина домовина палестинског народа. Тренутно стање није такво, али неспорно је да би оваквим сценариом целом свету био дат пример како се може мирно живети у различитости и како ипак могу да се превазиђу на први поглед нерешиви проблеми. Шта доноси будућност остаје под великим знаком питања.

Литература:

1. Dubnov Simeon (2006): *Kratka istorija jevrejskog naroda*, Tabernakl, Sremska Mitroviца.
2. *Enciklopedija živih religija* (2004): Beograd-Nolit.
3. Janković Ivana, *Kako izmeriti svetinje*, NIN, 4.01.2018.
4. Jevtić Miroљjub, *Kosovski žeton*, Politika- internet izdanje, 18.11.2011.
5. Jevtić, Miroљjub (1989): *Savremeni džihad kao rat*, Nova knjiga, Beograd.
6. Jevtić, Miroљjub (2002): *Religija i politika*, Institut za političke studije, Beogra
7. Montefjore, Sajmon Sibag (2013): *Jerusalim*, Evro-Џunti, Beograd.
8. Havel, Boris (2013): *Arapsko-izraelski sukob*, Naklada Ljevak,
9. Zagreb.
10. Hiti, Filip (1973): *Istorija Arapa*, Veselin Masleša, Sarajevo.
11. Hantington, Semјuel (2000): *Sukob civilizacija*, Cid-Podgorica, Romanov-Banja Luka.

RELIGIOUS, POLITICAL AND HISTORICAL DIMENSION OF THE ARAB-ISRAELI CONFLICT

Summary: The Arab-Israeli conflict is a multidimensional phenomenon, set in the territory of modern day Israel. It peaked during the twentieth century, although the roots of the conflict originate at the start of the new era. The nature of the conflict has not shifted significantly with the new millennium. We have analyzed the conflict through the prism of the closely intertwined religious, political and historical dimensions. Noting the conflict's

complexity as well as its durability, it is paramount that the issue is set in a broader context. The international community is a prominent factor for whose affection the conflicted sides have been competing for. In the second part of the paper we analyze the conflict's nature in the present time, as well as give projections on its future developments. Finally, we express our opinion on the topic, which is imbued by personal views, as well as the findings acquired by the research.

Key words: Arab-Israeli conflict, religion, clash of civilizations, Middle East

